

STEPHEN FRY

MYTHOS

**MITURILE
GRECIEI
REPOVESTITE**

Traducere din engleză de
Luminița Gavrilă

3
TREI

Cuprins

Prefață	9
ÎNCEPUTUL. Prima parte	19
Din haos	21
Primul Ordin	24
Al Doilea Ordin	26
ÎNCEPUTUL. Partea a doua	63
Încleștarea titanilor	65
Al Treilea Ordin	82
JUCĂRIILE LUI ZEUS. PARTEA ÎNTÂI	145
Prometeu	147
Pedepsele	166
Persefona și carul de luptă	186
Cupidon și Psyche	195
JUCĂRIILE LUI ZEUS. PARTEA A DOUA	229
Muritorii	231
Faeton	238
Cadmus	254
Născut de două ori	277
Cei frumoși și cei blestemăți	292
Doctorul și corbul	299
Crimă și pedeapsă	306
Sisif	315
Hybris	336

Arahne	347
Alte metamorfoze	357
Eos și Titonus	375
Floarea tinereții	383
Echo și Narcis	390
Îndrăgoștiți	407
Galateele	411
Arion și delfinul	427
Filemon și Baucis, sau ospitalitatea răsplătită	439
Frigia și nodul Gordian	448
Midas	451
Apendice	464
Postfață	473
Mulțumiri	482
Credite fotografice	483
Index	486

Prefață

Am avut șansa, copil fiind, să pun mâna pe o carte intitulată *Tales from Ancient Greece (Povești din Grecia antică)*. A fost dragoste la prima vedere. Deși am continuat să citesc cu plăcere mituri și legende aparținând altor culturi și popoare, aceste povești grecești aveau ceva care mă entuziasma. Energia, umorul, pasiunea, particularitățile și detaliile credibile ale lumii lor m-au fascinat din prima clipă. Sper că vor avea același efect și asupra voastră. Poate că o parte dintre miturile povestite aici vă sunt deja cunoscute, dar îi salut în mod special pe cititorii care nu s-au mai întâlnit cu personajele și poveștile miturilor grecești. Nu aveți nevoie de cunoștințe speciale ca să citiți această carte, pentru că ea începe cu un univers încă gol. Cu siguranță nu trebuie să ai o „cultură clasică” și nici să știi diferența dintre nectar și nimfe, satiri și centauri, ursitoare și furii. Nu există nimic academic sau intelectual în mitologia greacă: e absolut cu-eritoare, amuzantă, accesibilă și surprinzător deumană.

Dar de unde au apărut miturile Greciei antice? Din încâlceala istoriei umane putem să desprindem firul culturii grecești și să mergem pe el, dar, alegând o singură civilizație și poveștile ei, am risca să pierdem din vedere adeverata origine a mitului universal. Peste tot în lume, primele ființe umane se întrebau ce surse de energie alimentau vulcanii, furtunile, mareele și cutremurele de pământ. Sărbătoreau și venerau schimbarea anotimpurilor, procesiunea corpurilor cerești pe firmamentul nopții și miracolul zilnic al răsăritului de soare. Se întrebau cum au

început toate. Inconștientul colectiv al multor civilizații a spus povești despre zei mânioși, zei care mureau și renășteau, zeițe ale fertilității, divinități, demoni și spirite ale focului, pământului și apei.

Sigur, grecii nu au fost sigurul popor care a țesut o tapiserie de legende și tradiții din firele complicate ale existenței. Zeii Greciei, dacă ar fi să judecăm din punct de vedere arheologic și paleoantropologic, se trag din părinti cerești, zeițe ale lunii și demoni ai „cornului abundenței” din Mesopotamia — astăzi Irak, Siria și Turcia. Babilonienii, sumerienii, acadianii și alte civilizații de acolo, care s-au dezvoltat cu mult înaintea grecilor, aveau propriile povești și mituri populare despre creație care, asemenea limbilor ce le-au exprimat, își aveau obârșia în India și, coborând în preistorie, spre vest, în Africa, până la apariția speciei noastre.

Dar, de fiecare dată când spunem o poveste, trebuie să tăiem de undeva firul narativ ca să avem un punct de pornire. În cazul mitologiei grecești, nu e greu de făcut, deoarece ea a supraviețuit cu o bogăție de detalii, vitalitate și culoare care o deosebesc de alte mitologii. Ea a fost captată și păstrată de primii poeti și s-a transmis până la noi într-o linie neîntreruptă, aproape de la începutul scrisului și până în ziua de azi. Deși miturile grecești au multe în comun cu cele chinezești, iraniene, indiene, mayașe, africane, rusești, amerindiene, ebraice și scandinave, ceea ce le face unice este faptul că — aşa cum s-a exprimat scriitoarea și mitografa Edith Hamilton — sunt „creația unor mari poeti”. Grecii au fost primul popor care a creat narațiuni coerente, o adevărată literatură chiar, pornind de la zeii, monștrii și eroii lor.

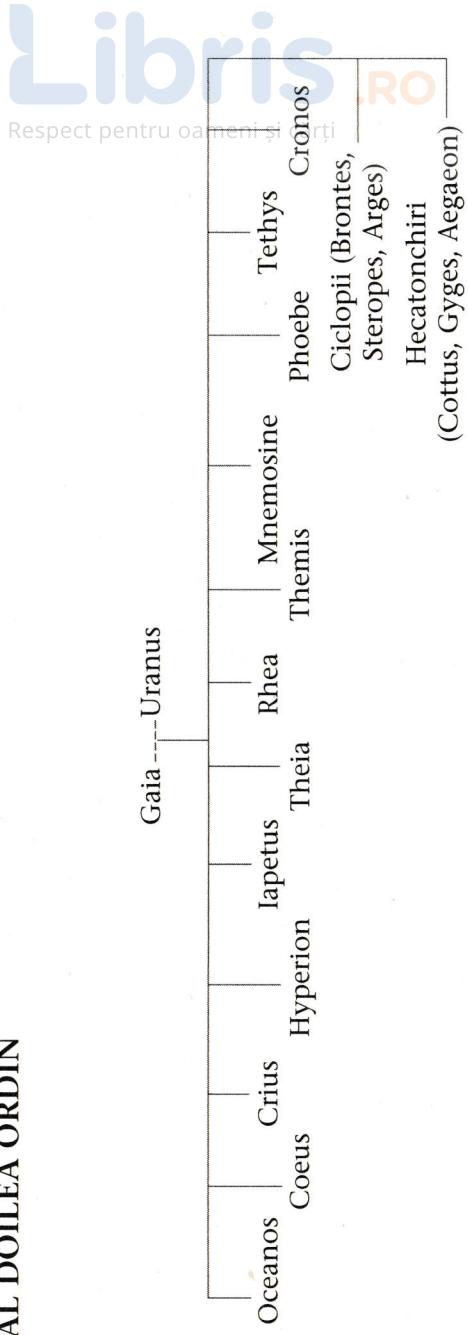
Arcul mitologiei grecești urmărește ascensiunea umanității, lupta noastră de a ne elibera de intervenția

zeilor — de abuzurile lor, de ingerințele lor în existența noastră, de tirania lor asupra vieții și civilizației umane. Grecii nu s-au târât în genunchi în fața zeilor lor. Și-au dat seama de nevoia vanitoasă a acestora de a fi implorați și venerați, dar aveau convingerea că oamenii le erau egali. Miturile lor înțeleg faptul că cel care a creat această lume complicată, cu cruzimile, minunile, capriciile, frumusețile, nebunia și nedreptățile ei, trebuie să fi fost la fel de crud, minunat, capricios, frumos, nebun și nedrept. Grecii au creat zei după chipul și asemănarea lor: războinici, dar și creativi, înțelepți, dar și feroce, iubitori, dar și gelosi, tandri, dar și brutali, miloși, dar și răzbunători.

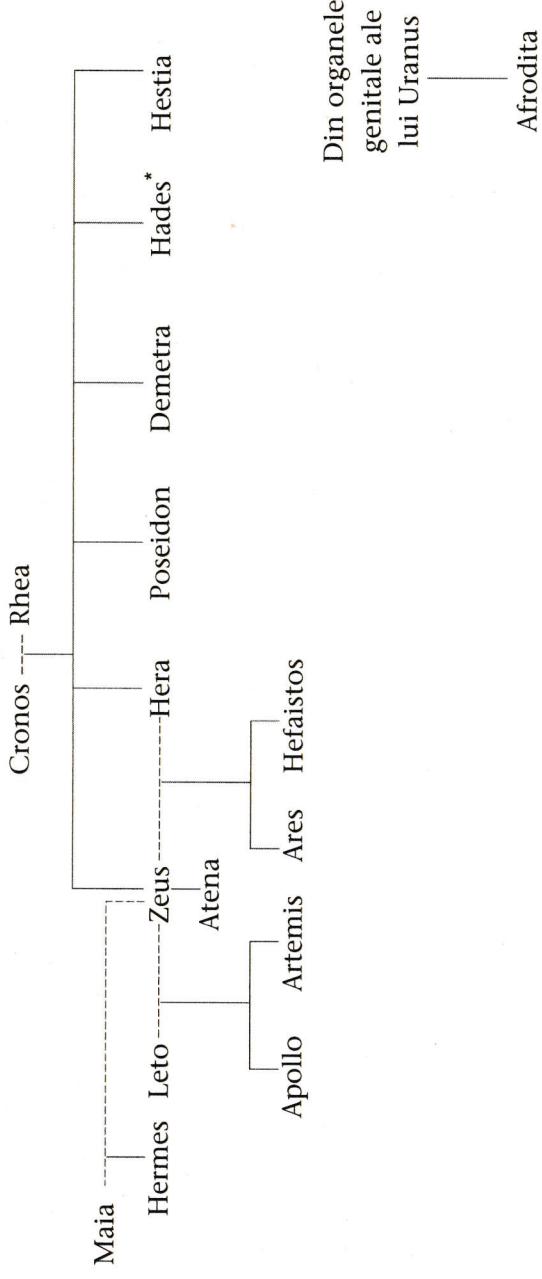
Mythos începe cu începutul, dar nu se termină cu sfârșitul. Dacă aș fi introdus aici eroi ca Oedip, Perseu, Tezeu, Iason și Heracle, precum și detaliile războiului troian, cartea ar fi devenit atât de grea, încât nici chiar un titan n-ar fi putut s-o ridice. Și apoi, pe mine mă interesează doar să spun poveștile, nu să le explic sau să analizez adevărurile umane și resorturile psihologice care stau în spatele lor. Miturile sunt suficient de fascinante ca să se susțină singure ca narațiuni, având în vedere detaliile lor tulburătoare, surprinzătoare, romantice, comice, tragice, violente și fermecătoare. Dacă, descoperindu-le, vă veți întreba ce i-a împins pe greci să inventeze o lume atât de complexă și de bogată în personaje și întâmplări, și vă veți surprinde meditând la adevărurile profunde pe care le personifică miturile..., ei bine, asta cu siguranță face parte din plăcerea lecturii.

Și a te cufunda în lumea mitologiei grecești este o adevărată plăcere.

Stephen Fry

OLIMPIENII

Libris .RO

Respect pentru oameni și cărți

ÎNCEPUTUL

Prima parte

Din haos

În prezent, originea universului este explicată prin teoria Big Bang-ului, eveniment care a dat naștere brusc întregii materii, din care totul și toate sunt făcute.

Grecii antici aveau altă părere. Ei spuneau că totul a început nu cu o explozie, ci cu HAOS.

A fost Haos un zeu — o ființă divină — sau doar o stare de inexistență? Sau a fost, în sensul în care am folosi astăzi cuvântul, un fel de dezordine teribilă, ca dormitorul unui adolescent, dar mai rău?

Gândiți-vă la Haos ca la un fel de imens vid cosmic. Ca la o prăpastie sau un hău fără fund.

Nu știu dacă Haos a creat materia și viața din nimic, dacă a dat naștere vieții printr-un căscat, dacă a visat-o sau a făcut-o să apară în alt mod. N-am fost acolo. Nici voi. Și totuși, într-un anumit sens, am fost, pentru că toate particulele din care suntem făcuți au fost acolo. Este suficient să spunem că grecii au crezut că Haos a fost cel care, printr-o uriașă sforțare sau un imens ridicat din umeri, prin sughiț, vomă sau tuse, a inițiat lungul lanț al creației care s-a terminat cu pelicanii, penicilină, ciuperci și broaște, lei de mare, foci, ființe umane, lei, narcise, crimă, artă, dragoste, confuzie, moarte, nebunie și biscuiți.

Oricare ar fi adevărul, știința de azi admite că totul este menit să se întoarcă în Haos, botezând această soartă

inevitabilă *entropie*: o parte a marelui ciclu care trece de la Haos la ordine și înapoi la Haos. Pantalonii tăi au fost la început atomi haotici, care cumva au fuzionat în materie, apoi materia s-a transformat de-a lungul eonilor în substanță vie, care a evoluat treptat într-o plantă de bumbac, iar bumbacul a fost țesut într-o stofă frumoasă ce-ți învelește minunatele picioare. În timp, vei renunța la pantalonii tăi — sper că nu acum — și ei vor puteze într-o groapă de gunoi sau vor fi arși. În orice caz, materia lor se va elibera în timp și va deveni parte din atmosfera planetei. Iar când soarele va exploda și va lua cu el fiecare particulă a acestei lumi, inclusiv ingredientele pantalonilor tăi, toți atomii constitutivi se vor întoarce în Haosul rece. Și, bineînțeles, ceea ce este valabil în cazul pantalonilor tăi este valabil și în cazul tău.

Prin urmare, Haosul care a început totul este și Haosul care va termina totul.

Acum, poate că ești genul de persoană care întreabă: „Dar cine și ce a fost înainte de Haos?“ ori „Cine sau ce a fost înainte de Big Bang? Trebuie să fi fost *ceva*.“

Ei bine, n-a fost. Trebuie să acceptăm că nu a existat „înainte“ deoarece încă nu exista Timp. Nimici nu apăsase butonul de pornire pentru Timp. Nimici nu strigase *Acum!* Și întrucât Timpul abia urma să fie creat, expresii temporale de genul „înainte“, „în timpul“, „când“, „apoi“, „după prânz“ și „miercurea trecută“ nu aveau sens. Te ia durerea de cap când te gândești, dar asta e.

Cuvântul grecesc pentru „tot ce se întâmplă“ — ceea ce noi am numi „univers“ — este COSMOS. Iar în acest moment — chiar dacă „moment“ este un cuvânt temporal și nu are niciun sens acum (ca de altfel nici

„acum“) —, Cosmosul este Haos și numai Haos, deoarece Haosul este singurul lucru care se întâmplă. O întindere, o acordare a orchestrei...

Însă lucrurile sunt pe cale să se schimbe foarte repede.

Primul Ordin

Din Haosul fără formă au apărut două entități: EREBUS și NYX. El, Erebus, era întunericul, iar ea, Nyx, era noaptea. Aceștia s-au împerecheat pe loc și fructele strălucitoare ale uniunii lor au fost HIMERA, ziua, și AETHER, lumina.

În același timp — deoarece totul se întâmplă simultan până când Timpul va ajunge să separe evenimentele —, Haos a mai produs două entități: GAIA, pământul, și TARTAR, adâncurile și cavernele de sub pământ.

Știu la ce vă gândiți. Că aceste creații par destul de frumoase — zi, noapte, lumină, adâncuri și caverne. Dar ele nu erau zei și zeițe, nici măcar niște personalități. Și poate v-ați dat seama că, din moment ce nu exista timp, nu puteau exista nici narăriuni dramatice, nici povești; căci poveștile depind de „A fost odată ca niciodată” și „Ce s-a întâmplat pe urmă”.

Ați avea dreptate. Din Haos au apărut mai întâi principiile elementare, primare, care erau lipsite de orice culoare, particularitate sau interes. Acestea au fost ZEITĂTILE PRIMORDIALE, Primul Ordin de ființe divine din care se trag toți zeii, eroii și monștrii mitologiei grecești. Ele stăteau tăcute sub toate... și așteptau.

Pustietatea tăcută a acestei lumi s-a umplut când Gaia a născut de una singură doi fii.² Primul a fost PONTUS, marea, și al doilea a fost URANUS, cerul, cunoscut și sub numele Uranus. Hemera și Aether s-au reprodus la rândul lor și din unirea lor a ieșit THALASSA, varianta feminină a lui Pontus, marea.

Uranus era cerul și firmamentul în sensul în care, la început de tot, divinitățile primordiale erau întotdeauna lucrurile pe care le reprezentau și pe care le guvernau.³ Se poate spune că Gaia era pământul cu dealuri, văi, peșteri și munți, dar era capabilă și să ia o formă în care mergea și vorbea. Norii lui Uranus, cerul, se rostogoleau și se învolburau deasupra ei, dar și ei puteau să fuzioneze într-o formă pe care noi s-o recunoaștem. Însă totul era abia la început. Prea puține lucruri erau stabilite.

² Trucul nașterii virgine, numită *partenogeneză*, poate fi întâlnit în natură. La afide, la unele șopârle și chiar la rechini, este o modalitate destul de comună de a face pui. Dar ea nu oferă diversitatea pe care o permit două seturi distincte de gene. La fel se întâmplă și în geneza zeilor greci — cei mai interesanți sunt fructul a doi părinți, nu al unuia singur.

³ Într-adevăr, chiar și în ziua de azi, *ouranos* în limba greacă înseamnă „cer”.

Al Doilea Ordin

Uranus, cerul, a acoperit-o pe mama sa Gaia, pământul, în întregime. A acoperit-o pe Gaia în două sensuri: aşa cum cerul acoperă pământul și în ziua de azi, și aşa cum un armăsar acoperă o iapă. Când a făcut asta, s-a întâmplat un lucru extraordinar. *A apărut Timpul.*

Și a mai apărut ceva... Cum să-i spunem noi? Personalitatea? Drama? Individualitatea? Caracterul, cu toate defectele și neajunsurile, manierele și pasiunile, planurile și visurile lui. A apărut *Sensul*, se poate spune. Însămânțarea Gaiei ne-a dat sensul, o germinare a gândului care capătă formă. Semiozia semantică seminală din sămânța cerului. Voi lăsa această speculație în seama celor mai bine calificați decât mine, dar a fost totuși un moment mare. Concepându-l pe Uranus și unindu-se cu el, fiul și acum soțul ei, Gaia a desfăcut firul vieții care străbate istoria omenirii și însăși ființa noastră, a mea și a voastră.

De la bun început, unirea lui Uranus și a Gaiei a fost îmbucurător de fecundă. Mai întâi, au apărut doisprezece copii robusti și sănătoși — şase băieți și şase fete. Băieții au fost: OCEANOS, COEUS, CRIUS, HYPERION, IAPETUS și CRONOS. Fetele: THEIA, THEMIS, MNEMOSINE, PHOEBE, TETHYS și RHEA. Cei doisprezece erau destinați să devină al Doilea Ordin de ființe divine, câștigându-și o faimă legendară.

Și undeva, cum Timpul s-a născut pe furiș, a început să bată ceasul, ceasul istoriei cosmice care ticăie și astăzi. Poate că responsabil a fost unul dintre acești nou-născuți, dar de asta ne vom ocupa mai târziu.

Cum nu s-au mulțumit cu cei doisprece frați și surori, toți puternici și frumoși, Uranus și Gaia au dat lumii și mai multe progenituri: două seturi speciale de tripleți — speciale prin urâtenia lor. Mai întâi, au venit pe lume cei trei CICLOPI, niște giganți cu un singur ochi, care au dat tatălui lor, cerul, o gamă nouă de expresii și modulații. Cel mai mare dintre ciclopi s-a numit BRONTES, tunetul⁴, a urmat STEROPES, fulgerul, și la urmă ARGES, strălucirea. Uranus putea să umple slava cerului cu fulgere strălucitoare și tunete bubuitoare. Se desfăta cu acest spectacol de sunet și lumină. Dar al doilea set de tripleți, pe care i-a născut Gaia l-au făcut să tremure și mai tare — și, odată cu el, pe toți cei care i-au văzut.

Poate ar fi mai frumos să spunem că a fost un experiment, o mutație genetică, ce nu se va mai repeta niciodată, o fundătură genetică. Căci noii născuți — HECATONCHIRII⁵ — aveau câte cincizeci de capete și o sută de brațe fiecare, erau mai hidroși, mai feroci, mai violenți și mai puternici decât orice altceva fusese zămislit până atunci. Aceștia se numeau COTTUS cel furios, GYGES cel cu membre lungi, și AEGAEON capra de mare,

⁴ Brontozaurul sau „reptila tunet” își derivă numele din Brontes. Poate și surorile romanciere din Yorkshire. Tatăl lor era născut „Brunt”, dar și-a schimbat numele în Brontë, poate pentru a da o sonoritate clasică numelui său irlandez sau poate în cinstea amiralului Nelson, care fusese făcut Duce de Brontë — ducatul era situat pe pantele Etnei și se crede că își trăgea numele de la Ciclopii care dorm dedesubt.

⁵ Hecaton înseamnă „sută” și chires „mâini” (ca în „chiropractician”).